

a vášní v Hobbesově morální a politické teorii dosti autoritativně vyložil – a otázku její vnitřní konzistence tak „vyřešil“ – Michael Oakeshott [1992]), nicméně cílem této studie nebylo pouštět se do interpretačních sporů „klasiků“, nýbrž zakomponovat jejich nejvýznamnější myšlenky do stavby historicko-filozofické reflexe pojmu národního zájmu, a to se daří na výbornou. Autor tak beze zbytku splnil svůj cíl přispět k současným debatám o národním zájmu, představit tento pojem ve smysluplné a inspirující konotaci a tímto do určité míry pojem rehabilitovat. Lze určitě souhlasit s hlavní myšlenkou práce – totiž že národní zájem jako politický koncept není udržitelný nezávisle na svém legitimačním procesu a funkci. Rozbor této dimenze konceptu národního zájmu na základě teoretické diskuse s mimořádnou pozorností věnované historické dimenzi má velký přínos pro výzkum této problematiky.

Práce je velmi originální svou vnitřní logikou, metodou i zaměřením a v českém prostředí se jedná o dílo ojedinělé. Autor prezentuje hluboké porozumění dějinám politického myšlení i soudobé teorii mezinárodních vztahů. Text je rovněž příspěvkem do soudobé diskuse v oblasti normativní politické teorie o postavení a budoucnosti suverénního teritoriálního státu: Přestože tuto linii Kratochvíl explicitně nesleduje (nárazově zmiňuje debatu mezi liberály a komunitaristy a kosmopolitně orientované dílo Andrewa Linklatera), materiál, který ve své knize shromáždil, může sloužit jako významné obohacení – pokud ne přímo předpoklad – těchto debat, které se postupně začínají hlásit o slovo i v českém prostředí. Pokud je problematika národního zájmu obsažena v soudobých vědeckých textech, jedná se obvykle o na praktickou politiku orientované práce, nebo o díla snažící se o analýzu diskurzu užívání konceptu. Syntetický text Petra Kratochvíla se tak od ostatních prací v dané oblasti značně liší a to v neposlední řadě také ambicí rehabilitovat koncept národního zájmu.

Úspěšné zvládnutí základního úkolu textu ve spojení s nevšední metodou diskuse mezi ideovými směry a myšlenkami v běhu staletí dělá z práce Petra Kratochvíla původní a originální, zajímavý, přesto navýsost odborný příspěvek k této diskusi. V neposlední řadě pak poznamenejme, že kniha *Původ a smysl národního zájmu* je další vlašťovkou odhalující možné cesty vzájemného systematického sblížení „vnitrostátně“ orientované politické filozofie a teorii mezinárodních vztahů, na něž v českém prostředí nedávno poukázal Pavel Barša (2007).

Závěrem nezbyvá než publikaci *Původ a smysl národního zájmu* doporučit odborné veřejnosti zabývající se politickou filozofií, politickou teorií i mezinárodními vztahy v souvislosti s problematikou veřejného a národního zájmu.

Literatura:

- Oakeshott, Michael. 1992. *Rationalism in Politics and Other Essays*. Indianapolis: Liberty Fund.
 Barša, Pavel. 2007. *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Oikoyomenh.

*Oldřich Krpec a Pavel Dufek
 Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity*

Milan Valach:

SVĚT NA PŘEDĚLU: O POLITICKÉ A MORÁLNÍ KRIZI KAPITALISMU

Všeň: Grimmus, 2009. 406 stran.

Publikace s výše uvedeným názvem může v kontextu politické vědy evokovat dva možné typy textu. Jednak se může jednat o pojednání či esej v rámci politické filozofie, možné je nicméně představit si rovněž

systematické uchopení této problematiky jako spíše empirického problému. Valachova kniha, ač se deklarativně nehlásí ani k jedné z uvedených cest, aspiruje na jakousi jejich syntézu, nicméně pohříchu nedostává základním kritériím těchto žánrů. Podívejme se na Valachův čtyřsetstránkový počin postupně a pozorněji.

Kniha se skládá ze tří hlavních částí, které na sebe z nominálního hlediska logicky navazují. První z nich – nazvaná „Přítomnost jako výzva ke změně“ – má být zřejmě tou hlavní (soudě na základě více než polovičního rozsahu v rámci publikace) ze dvou „diagnosticko-kritických“ složek publikace. To druhou je – podle názvu již více zaměřená – „Ekologická výzva ke změně“, tvořící asi třetinu veškerého textu. Závěrečná a zdaleka nejméně rozsáhlá část knihy nese titul „Praktická podoba změny“. Cílem předkládané publikace bylo slovy autora „upozornit na nebezpečí, jimž budeme muset všichni společně již záhy čelit“ neboť „nejsme na ně připraveni“ (str. 7), a rovněž dokázat, že „dějiny lidstva nekončí“ (str. 365). Podívejme se nyní, jak a zda byly cíle práce naplněny.

První část Valachovy knihy je de facto politický esej skládající se ze série kratších či delších historických exkurzů, jejichž cílem je představit vývoj kapitalistických zemí a způsob, jakým se tato forma ekonomické a politické regulace společnosti etablovala a vyvíjela. Přes glosy k aktuálnímu či nedávnému vývoji na trhu práce v USA je čtenář postupně přiveden do středověké Evropy nakažené morem, seznámen s vybranými dějinami Indiánů na americkém kontinentu, a přes úvahy nad subkulturou *hippies* a jejímu vzdoru proti systému se postupně dostává do Ruska a Číny 20. století. Tyto historické výpravy jsou průběžně glosovány hojnými citacemi antických i současných politických filozofů, politiků, vědců či spisovatelů, které mají dokreslovat či „vysvětlit“ tyto události, extrahovat z nich „dějinné poučení“ a následně jim udělit obecnou platnost, která

by podpořila stanovisko autora. Jaké je to stanovisko? To se čtenář nedozvídá, resp. má se to dozvědět teprve na posledních deseti stranách knihy. Valach průběžně nesděljuje čtenáři, kam svou kritikou konkrétně míří, a bohužel to není zřejmé ani z jeho textu; na počátku četné citáty z Marxova díla a kritický popis rané modernity dávají tušit, že mu jde o generální kritiku kapitalistické modernity; těžiště knihy se postupně posouvá k hodnocení politicky totalitního uspořádání společnosti, a tedy i jakési kritice vrcholné (organizované) modernity a jejích konkrétních projevů v našich společnostech. Klasické marxistické východisko je následně vystřídáno jakousi anti-totalitární perspektivou (kombinující ruskou exilovou beletrii, historizující popis, a klasickou politickou filozofii), a text se postupně překlápá do jakési „černé knihy komunismu a fašismu“ – zřejmě aby politické korektnosti či autorově snaze o „anti-dogmaticnost“ bylo učiněno zadost, napadá čtenáře. Důvod totiž autor nesděljuje a ani z textu nevyplývá.

Název druhé části dává naději na teoreticky či empiricky více sevřený, zaměřený a argumentačně jasnější text. Od úvodních stran se nicméně opakuje „metoda“ první části: od kácení pralesů text postupuje přes demografickou explozi k efektivitě výroby; od teorie „Gaia“ a hlubinné ekologie přes individualismus k ateismu; od Platona přes Diderota ke Schweitzerovi... a dál. Opět text doslova prošpikovaný analogiemi, více či méně souvisejícími empirickými příklady, všudypřítomnými odkazy a filozofujícími pasážemi, ovšem opět bez explicitně vyjádřené a *konkrétní* jednotící myšlenky, problému či otázky, kterou by tyto logicky podporovaly. Čtenář tuší, že zde asi jde o „environmentální hrozbu“ a kritiku jejích sociálních a politických zdrojů, ale konečný cíl kritického snažení autorova a jeho konkrétní propojení s textem mu zůstává skryt. Z hlediska obsahu jsou obě první části knihy i jejich jednotlivé podkapitoly velmi špatně rozlišitelné, i přes

relativně podrobnou formální strukturaci se tematicky prolínají, postrádají závěrečné shrnutí či zobecnění, a není vůbec jasné, k čemu autorovi vlastně slouží a k jakému cíli či závěru čtenáře vedou. Autor by na jejich základě mohl pokračovat v popisu či analýze prakticky čehokoliv, a pozorný čtenář má tak ve snaze věnovat se v záplavě snesených historických faktů, názorů a citací pouze relevantním argumentům tendenci neustále se vracet k přebalu knihy, aby si připomněl, co je vlastně její hlavní náplní.

Poslední, zdaleka nejzajímavější a nejkonzistentnější částí knihy je naneštěstí věnováno pouhých 25 stran. Na těch se autor věnuje problému konkrétní změny (alternativy) systému politického a ekonomického systému, jehož kritika je bohužel tak nesrozumitelně a poněkud megalomansky představena v předcházejících dvou částech. Valach zde postupuje ve dvou dimenzích: nejprve se soustředí na ekonomickou analýzu. V této části jako řešení odcizujících a jinak dehumanizujícího vlivu stávajícího ekonomického systému navrhuje využívání tzv. participativních podniků, na jejichž chodu by se podílela zejména místní komunita. Systém založený na takovýchto hospodářských jednotkách by pak podle autora měl postupně vést např. i k proměně vztahu člověka k přírodě. Ve druhé části této kapitoly je pak nabídnuta rovněž politická alternativa, která je mj. uvozena komentářem k aktuální politické situaci v ČR. Autor i zde preferuje institucionálně zajištěnou možnost co nejširšího podílu občanů na vládě ve formě přímé demokracie. Přestože je jeho vize přímého podílu občanů na moci více radikální, autor nejprve realisticky nabízí konkrétní dílčí doporučení směřující k reformě stávajícího systému zastupitelské demokracie. Konkrétně je čtenář seznámen s doporučením (prozatím) zachovat politické strany ale proměnit jejich stanovy směrem k větším pravomocem jejich členů (tj. ne prozatím ne občanů jako celku). Třemi hlavními principy,

kteří zde autor uvádí, přitom jsou právo členů strany na iniciaci hlasování o jakýchkoliv otázkách týkajících se strany, závaznost tohoto hlasování a konečně právo na odvolání jakéhokoliv člena strany hlasy jejich členů. Tento náčrt je dokonce v příloze za hlavním textem doplněn přílohou konkrétně popisující stanovy politické strany po autorem navrhované transformaci (s. 375–378). Autor následně dovozuje, že právě reforma politického systému směrem k větší otevřenosti vůči občanům by hrála významnou roli také ve vztahu ke stávajícím environmentální problémům a rizikům.

V závěru se pak čtenáři na deseti stranách nabízí jakési shrnutí předcházejících pasáží knihy, které však bohužel s jejím obsahem ne zcela koresponduje. Zatímco těžiště prvních dvou částí (navzdory jejich názvům) spočívá především v kritice klasické či vrcholné fáze kapitalistické modernizace (případně jejich totalitních transformací), závěr se věnuje spíše aktuálnějšími problémům situovaným po pádu reálně socialistických režimů ve střední a východní Evropě. Autor ve zkratce načrtává geopolitické a ideologické okolnosti a důsledky této historické změny, odděluje (nyní již explicitně) ideu emancipace od komunistické ideologie, a komunistickou ideologii od komunistického systému, aby následně vyzval právě k osvobození emancipačních ideálů „od jejich zajetí komunistickou minulostí“. I přesto nicméně závěrečný text poskytuje čtenáři jakýsi zpětný klíč k předcházejícímu textu: je zde do jisté míry zdůvodněna struktura a obsah prvních tří sta padesáti stran knihy a autor nabízí jakési jejich zobecnění: „v každé z těchto tří částí se nám nakonec ukázala vláda člověka nad člověkem hlavní překážkou pro pokračování lidského života“ (s. 371). Pomineme-li adekvátnost prostoru a prostředků, kterými se autor k tomuto závěru propracoval, není zcela jasné, zda jsou jeho návrhy v poslední části knihy problém schopny vyřešit na jiné než formálně-organizační úrovni jednoho

z mnoha typu vstupů do politického a ekonomického systému a jejich dynamiky. Čtenář se nemusí nutně oddávat tisíckrát předtím vysloveným námitkám (ať už inspirovaným post-strukturalismem či současnou radikální politickou teorií), aby Valachovu počínu přisoudil status politického projektu s obrovským nepoměrem mezi deklarovanými ambicemi a potenciálním dopadem.

Co říci závěrem? Čtení této knihy není vůbec jednoduchá záležitost. Bohužel nejde ani tak o intelektuálně náročné čtení, jako spíše o únavné prokousávání se obrovským nashromážděným množstvím více či méně relevantních a více či méně spolu souvisejících faktů a doplňujících informací, citátů a úvah, které jsou opatřené nesmírným množstvím poznámek (mimochodem, nešťastně zvolený formát poznámkového aparátu čítajícího 868 položek, který je celý umístěn v samotném závěru knihy, zbytečně komplikuje souvislé a pozorné čtení textu). Takový text pak na obrovském prostoru čtenáři nutně splývá a v kontextu široce a nejasně definovaného cíle práce se jen těžko lze domýšlet, kam a proč autor vlastně směřuje. V textu je navíc smícháno značné množství vzájemně nepřilíš kompatibilních filozofických pozic, a metody práce autora se proměňují od historizující kritiky přes snahu o analyticko-filozofické, psychologizující či antropologizující zdůvodňování až po zaštiťování se názory uměleckých autorit. Avšak namísto zamýšlené multidisciplinární podpory autorova stanoviska se – díky jeho absenci v prvních čtyřech pětinach knihy – podařilo celý text argumentačně spíše zamlžit a zneprůhlednit. Skutečnost, že jde především o jakýsi politický manifest, vyplývá teprve z několika závěrečných stran a není čtenáři ozřejmena v názvu, úvodu ani v průběhu knihy, aby mu umožnila lépe pochopit a zhodnotit snášené příklady, argumenty a tvrzení. Mimo špatnou provázanost textu a neurčitou až vágní argumentaci je

druhou jeho klíčovou slabinou uzavírání se před současnými myšlenkovými vlivy. Text je z větší části předkládán jako určitý originální myšlenkový konstrukt, nicméně by bylo vhodnější jej zařadit a konfrontovat se současnými vlivnými proudy kritické politické či ekonomické teorie (namátkou M. Albert, R. Hahnel, L. Boltanski a další). Autor jakoby mimo citací a poznámek za textem odmítal zásadní debatu a polemiku s dalšími autory – a to jak v oblasti kritiky, tak i navrhovaných řešení – a namísto toho rází jakousi specifickou „českou cestu“.

Shrneme-li, ve smyslu nástroje aktuální sociální a politické kritiky je kniha spíše nezdarem: pomineme-li současnou zahraniční produkci (jak již bylo zmíněno, autorem v podstatě opomíjenou), lze hlediska schopnosti přesvědčivé argumentace, jasnosti a srozumitelnosti ústředních myšlenek textu, kapacity vystihnout hlavní myšlenky a rysy problému sáhnout raději po textech jiných českých autorů, jako je J. Keller, V. Bělohradský nebo naposledy např. vynikající Jan Stern. Na rozdíl od tvrzení na přebalu knihy není *Svět na předělu* „zásadním příspěvkem do debaty o naší komunistické minulosti a jejím dědictví“. Čtenářům rovněž nenabízí „její převratnou až šokující interpretaci“. Prvních téměř 350 stran textu více než co jiného připomíná deníky Johna Doea, a text bohužel není vhodný ani jako přehledný zdroj literatury k tématu pro zájemce o politickou teorii či filozofii společnosti. Valach pohříchu nedokázal využít svoji „konkurenční výhodu“ vůči současným kriticky píšícím autorům, když hlavní osou a náplní celé své knihy neučinil téma, které je v českém, ale i mezinárodním prostředí stále silně nedostatkové: tím je formulace smysluplné, realistické a kritické diskusi podrobené alternativy k současnému politicko-ekonomickému *statu quo*.

Jiří Navrátil

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity